

Antverpen üzərinə çökmüş boz dumanın dalğası şəhəri qalın və boğucu örtüyə bürümüşdü. Evlər yüngül dumanın içində itmiş, küçələr məchulluğa doğru uzanıb gedirdi. Üzərilərində isə Tanrının sözü kimi buludların arasından yüksələn bir uğultu, əks-səda verən hayqırtı eşidilirdi; zəngləri boğuc səslə inildəyərək yalvarıb-yaxaran kilsə qüllələri şəhəri və ətraf kəndləri bürüyən, uzaqdakı limanda okeanın narahatlıqla çırpınan dalğalarını da əhatə edən böyük və vəhşi duman dənizinin içində yox olub getmişdi çünki. Adda-budda solğun bir işıq sanki çən-dumanla mübarizə aparır, gözqamaşdırıcı parlaq bir lövhəni işıqlandıрмаğa çalışırdı. Amma boğuc və sərt qırtlaqlardan qopan səslər və gülüşlər soyuqdan donan və bu havadan bezən insanların topladığı meyxanaların harada olduğunu göstərirdi. Küçələr bomboş idi və arabir görünən insanlar isə duman içində iz kimi yoxa çıxırdılar. Bu bazar səhəri kədərli, kimsəsiz və əzgin idi.

Yalnız kilsələrin zəngləri dumanın fəryadını boğacaqmış kimi aramsız çalırdı. Çünki kilsəyə gələn dindar-

lar çox az idi. Yad, qərribə bir kafirlik ölkəni başına bürümüşdü. Səhər saatlarında çökən duman Tanrıya ibadət etməkdə həvəssiz və diqqətsiz görünən dindarların çoxunu dini vəzifələrini yerinə yetirməkdən çəkəndirmək üçün bir bəhanə idi.

İbadətgah və kapellalarından işıldayan altunların, keşişlərin bərq vuran mərasim geyimlərinin səssiz və xəfif alov kimi üzərilərində əks olunduğu, dayanmadan təsbeh çevirən, üzləri qırıqlı, yaşlı qadınlar, sadə bazar günü geyimində olan yoxsul insanlar kilsənin dərin və qaranlıq salonunda sanki yollarını itirmişdilər. Duman elə bil kilsənin hündür divarları arasından içəri süzülürdü. Burada da adamsız küçələrin kədərli ab-havası hökm sürürdü. Səhər moizəsi soyuq, incik və günəş işığından məhrum idi; protestantları hədəf alırdı. Nifrət, kəskin bir hakimiyyət hissi və vəhşi qəzəblə dolu idi, çünki mülayim dövr keçib-getmişdi və İspaniyadan ruhanilərə verilən məlumatlara görə, yeni kral təqdirəlayiq ciddiliklə kilsəyə xidmət edəcəkdi. Vaizin Son məhkəməni¹ təsvir edən hədələri gələcəklə bağlı xəbərdarlıqlarla birləşirdi. Onu dinləyənlərin sayı çox olsaydı, söylədikləri dalğa-dalğa yayılar, çoxlarına çatardı, ancaq bu qaranlıq və demək olar ki, boş kilsədə əks-səda verir, nəmli, buz kimi soyuq havada donmuş dolu kimi yerə düşürdü.

Moizə əsnasında iki nəfər sürətlə əsas qapıdan içəri girdi. Paltolarının yaxaları qaldırılmışdı. Küləkdən dağı-

---

¹ Burada Qiyamət günü nəzərdə tutulur.

lan saçları üzlerini örtüyündən kim olduqlarını dərhal sezmək çətin idi. Boyca hündür olan tələsik yaş paltosunu çıxartdı. Saf, lakin adi siması vardı, onun sakit burjuva əhvali-ruhiyyəsi ilə zəngin tacir geyimi bir-birinə uyğun idi. Digəri onun qədər qeyri-adi geyinməsə də, qəribə görünürdü. Onun mehriban və sakit davranışı alnına tökülən gur ağ saçlarının mülayim protestant havası yaradan nisbətən sümüklü, kəndliyə bənzəyən üzü ilə həmahəng idi. Onların hər ikisi bir az dua etdi, sonra tacir özündən böyük dostundan arxasınca gəlməyini istədi. Onlar birlikdə yavaş-yavaş, sükut içində rütubətli yerdə şamların narahatca titrədiyi və rəngli şüşənin qarşısındakı ağır buludlar çəkilmədiyindən hələ də işıqlanmamış, tamamilə qaranlıq yan otağa keçdilər. Tacir, adətən, şəhərin köhnə ailələri tərəfindən kilsəyə bağışlanan əşyaların olduğu kiçik kapellanın qarşısında dayanıb balaca ibadətgaha işarə etdi: “Budur”.

Digəri də yaxınlaşaraq ala-toranda daha yaxşı görsün deyə əlini gözünün üstünə qoyaraq baxdı. İbadətgahın bir tərəfində rəngləri qaranlıqda daha yumşaq, açıq görünən və rəssamın baxışlarının zilləndiyi canlı bir rəsm əsəri var idi. Bu, “Məryəm ana” tablosu idi. Ürəyinə qılınc sancılmışdı. Təsvir edilən ağrı və kədərə baxmayaraq, əsər hüzur və əmin-amanlığı əks etdirirdi. “Məryəm ana”nın üzü çox xoş idi, yəni “Tanrının anası” kimi yox, əzab verən düşüncələrin, laqeydliyin gülümsəyən zərafətini kölgədə buraxan xəyalpərəst və xoşbəxt bir bakirə kimi

idi. Çiyinlərinə düşən qalın qara saçları dolu, ərgüvani¹ dodaqlı solğun üzünü dövrələyirdi.

Üzünün cizgiləri möhtəşəm idi, bəzi cizgilər, məsələn, qaşlarının nazik qövsü onun üzünə daha arzuolunan əhval və xoş gözəllik verirdi. Dalğın baxan qara gözləri sanki bütün əzablarını siləcək daha rəngarəng, daha şirin bir dünyanın xəyalını qururdu. Əllərini xoş, incə bir təvəkküllə birləşdirmişdi. Sinəsi sanki saplanmış qılıncın soyuq toxunuşu ilə hələ də titrəyirdi. Bütün bunlar “Məryəm ana”nın başının üzərində qızılı halə kimi işildayan möcüzəvi parıltıya çevrilmişdi. Qılıncın saplandığı qanlı ürəyi kilsənin vitrajına² düşən günəşin rəngarəng işığında mistik şəkildə parıldayan kasa³ kimi bərq vururdu.

Yavaş-yavaş çökən qaranlıq rəsmdəki son dünyəvi işığı da silmişdi və bu şirin gənc qızın başının üstündəki müqəddəs işıq əsl nur kimi parıldayırdı.

Heyranlıqla əsərə baxan və gözlərini ondan çəkə bilməyən rəssam birdən özünü topladı.

– Bu əsəri bizimkilər çəkməyib.

Tacir razılaşaraq başını tərپəttdi.

---

¹ Ərgüvan ağacının çiçəyinin rəngi. Yəhudi ağacı kimi də adlandırılan bu ağac, adətən, yazda çiçək açır.

² Qapıya, pəncərəyə və s.-yə salınan rəngli şüşələrdən düzəldilmiş mozaik şəkil və ya naxış

³ İncildə də adı keçən kasa əzab və iztirabları simvolizə edən motivdir. Xristianlıqda Tanrının fədakarlığının simvolu, insanlara olan sevgisinin əlamətidir.

– Milliyyətə italyan olan gənc bir rəssam idi. Ancaq bu çox uzun hekayədir. Mən sizə lap əvvəldən danışmaq istərdim, arxasını onsuz da özünüz davam etdirəcəksiniz. Lakin gördüyünüz kimi, moizə bitdi, odur ki cəhdimizə və məqsədimizə uyğun olsa da, buradan getməliyik, gedək və hekayəmizi kilsədən kənar bir yerdə danışaq. Mənimlə gəlin.

Dumanlı qaranlıq dağılıb, buxarı pəncərənin ətrafını qızıl kimi əhatə etdikcə rəssam daha da işıqlanan əsərin yanından ayrılmadan bir neçə saniyə yubandı. Bir anlıq elə zənn etdi ki, əsərə belə vəcdlə baxmağa davam etsə, o uşaq dodaqlarına bənzər dodaqların ətrafındakı yumşaq kədərli xətlər bir təbəssümlə yox olacaq və bu müqəddəslik özünü ona göstərəcək. Ancaq dostu artıq bayırda idi və o, böyük qapıda ona çatmaq üçün sürətini artırmalı oldu. Kilsəni gəldikləri kimi birlikdə tərk etdilər.

Bu erkən yaz səhərində bütün şəhəri bürüyən qatı duman dik damların üzərinə örtük kimi çəkilməmiş gümsü rəngli tülə çevrilmişdi sanki. Dar səkidəki daşlar nəm şəkildə nəfəs alan polad kimi parıldayırdı və günəşin ilk qızılı şüaları da özünü büruzə verməyə başlamışdı.

Bu iki nəfərin yolu dar, iç-içə keçmiş küçələrdən keçərək tacirin oturduğu işıqlı limana doğru gedirdi. Düşüncə və xatirələrə qapılıb yavaş-yavaş irəlilədikcə tacir öz hekayəsini danışmağa başladı. Beləcə özlərini qeyri-müəyyən addımlara təslim etmək əvəzinə, zamanın necə keçdiyini anlamadan təyinat yerinə çatdılar.

– Sizə gənc ikən Venesiyaya getdiyimdən bəhs etmişdim, – deyər tacir sözə başladı. – Sözü uzatmayım, orada bir xristian kimi davranmadım. Atamın işləri ilə məşğul olmaqdan, günlərimi oradakı cavanlar kimi əylənmək, meyxanalarda içki içmək, qumar oynamaq, cəlğünlüqlə mahnılar oxumaq və hərdən başqalarını söyməklə keçirdim. Heç evə qayıtmaq barədə düşünmürdüm. Atamın davamlı olaraq məni hədələdiyi məktublarında yazdığı kimi həyatım qayğısız idi. Məni tanıyanlar atama xəbərdarlıq etdilər ki, bu avaralığ məni məhv edəcək. Bütün bunlara gah gülərək, gah da qəzəblənərək saymaz-yanaşırdım: o şirin qırmızı şərabdən içdiyim bir qurtum və ya bir dilbərin öpüşü mənə bütün dərdlərimi unuttururdu. Gələn məktubları cırıb atırdım. Bu dəhşətli sərxoşluğa o qədər qarılımışdım ki, ondan qurtulmaq barədə düşünmürdüm belə. Ancaq bir axşam bütün bunlardan xilas oldum. O qədər qəribə idi ki, hətta bu gün də bəzən düşünürəm ki, o gecə bir möcüzə mənim yolumu işıqlandırdı. Həmişə getdiyim meyxanada oturmuşdum.

İndi də oradakı siqaret tüstüsünü, qoxunu və meyxanadakı dostlarımı gözümün önünə gətirə bilirəm. Gözəl qızlar da gəlirdi ora, onlardan biri çox gözəl idi. O gecəki kimi fırtınalı və sirli bir gecə nadirən olardı. Biz ədəbsiz bir zarafata bərkdən gülərkən qəfildən xidmətçim gəlib Flandriyadan¹ bir qasidin gətirdiyi məktubu mənə

¹ Flandriya və ya Flandr vilayəti. Şimal dənizi sahilində yerləşən və tarixi Flandriya qraflığının ərazisini əhatə edən bölgədir. Müasir Fransa, Belçika və Hollandiya ərazilərini əhatə etmişdir.

uzatdı. Çox qəzəblənmişdim, çünki atamdan gələn məktubları görməyə daha dözə bilmirdim, onlar mənə həmişə vəzifələrimi və bir xristian olaraq nə etməli olduğumu, yəni uzun zamandır sərxoşluğuma qurban verdiyim, şərblə unutduğum şeyləri xatırladırdı.

Elə əlimi məktuba uzadıb alırdım ki, içki yoldaşlarımdan biri mənə mane oldu. Yaraşılıq bir gənc idi və bütün döyüş sənətlərində usta idi!

– O qocaya fikir vermə! – deyə qışqırdı, məktubu atdığı qılıncı ilə divara elə sapladı ki, qılıncın mavi ucu titrədi. Sonra ehtiyatla qılıncını çıxartdı. Məktub isə divara yapışmış vəziyyətdə qaldı.

– Bax belə yapışar yarasa! – deyə o qəhqəhə çəkib güldü. Digərləri onu alqışladılar, qadınlar yanına getdilər, hamımız onun şərəfinə içdik. Mən də gülüb onlara qoşuldum. Məktub da, atam da, hətta Tanrı da məni unutsun deyə əylənməyə çalışdım. Sonra əyləncənin dəliliyə çevrildiyi başqa bir meyxanaya getdik. Məktubu tamam unutmuşdum. Heç bu qədər sərxoş olmamışdım, qızlardan biri isə lap adama günah etdirəcək dərəcədə gözəl idi.

Tacir qeyri-ixtiyari dayandı, əli ilə alnını bir neçə dəfə silərək sanki xatırlamaq istəmədiyi xatirələri qovmağa çalışırdı. Rəssam bunun xoşagəlməz xatirə olduğunu anladı və tacirin üzünə baxmadı, maraq dolu baxışlarını getdikləri istiqamətə, rəngarəng və qarışıq limana

sürətlə yanaşan, yelkənlərini şişirtmiş gəmiyə çevirdi. Sükut uzun çəkmədi, tacir qaldığı yerdən tələm-tələsik hekayəsinə davam etdi.

– Gecənin qalan hissəsini təxmin edə bilərsiniz. Mən gənc və sadələvh, qadın isə gözəl və həddini bilməyən biri idi. Birlikdə çıxdıqda gərgin və ehtiraslı idim. Ancaq qərribə bir şey oldu. Onun işvəli qoynunda uzandığımda, dodaqları dodaqlarıma yapışdığına ona qarşılıq verəcək heç bir vəhşi duyğularım baş qaldırmadı və atamın evindəki o yumşaq “gecən xeyrə qalsın” öpüşünü xatırladım. Qadının qollarının arasında ikən möcüzəvi və qərribə şəkildə birdən atamın əzilib oxunmadan bir kənara atılmış məktubunu xatırladım, elə bil içki yoldaşım qılincını məktuba deyil, qanayan sinəmə sancmışdı. Bir anda ayağa qalxdım, üzüm əhəng kimi ağappaq ağarmışdı, yanımdakı qadın qorxmuş halda nə olduğunu soruşdu.

Axmaqcasına qorxduğuma görə utanmışdım, yatağında yatdığım, gözəlliyindən zövq aldığım və həmin anın axmaq bir düşüncəsini belə bölüşmək istəmədiyim yad qadının üzünə baxmağa utanmışdım. Ancaq o bir dəqiqədə bütün həyatım dəyişdi. O gün olduğu kimi bu gün də inanıram ki, belə bir şey ancaq Tanrının hikməti ilə ola bilər.

Pulu ona doğru atdım, istəmədən götürdü, ondan iyrəndiyimi düşündü, axmaq alman olduğumu söylədi. Mən isə onu eşitmədim; özümü soyuq, yağışlı gecənin

qoynuna atdım. Çarəsiz halda qaranlıq su kanallarına doğru qışqıraraq qondola¹ axtarırdım.

Nəhayət, kimsə gəlib ödənişi qızılla istədi, amma ürəyim elə sərt, amansız və izaholunmaz qorxu ilə döyünürdü ki, bir möcüzənin mənə xatırlatdığı o məktubdan başqa heç nə barədə düşünmürdüm. Meyxanaya gəlib çatanda məktubdakı sətirləri oxumaq istəyi alov kimi bütün bədənimi bürümüşdü. Dəli kimi tələsik restorana daxil olduğumda dostlarımın çaşqın və şən qışqırıqlarına məhəl qoymayaraq, üzərində stəkanlar olan stolun üstünə çıxıb, divara yapışmış məktubu qopardım və arxamca səslənən istehzal qəhqəhələrə, qəzəbli söyüşlərə məhəl qoymadan özümü bayıra atdım.

Küncdə dayanıb titrəyən əllərimlə məktubu açdım. Buludlu səmədan yağış yağırdı. Külək kağızı əlimdən almağa çalışırdı. Lakin yazılanları göz yaşlarımla oxumadan ondan ayrılmaq fikrim yox idi. Məktub uzun deyildi. Anam ölüm yatağında idi, dərhal gəlməyimi istəyirdilər. Nə danlaq vardı, nə qınama, nə də ki başqa bənzər hal. Ancaq qılıncın ucunun anamın adını deşdiyini görəndə elə utandım ki, ürəyim od tutub yanmağa başladı.

– Bu, bir möcüzədir, möcüzənin açıq əlamətidir, bunu hamı başa düşə bilməz, yalnız başına gələnər anlayar, – öz hekayəsini danışan tacir dərin bir sükuta dalarkən rəssam öz-özünə dedi. Bir müddət danışmadan yan-yan getdilər. Uzaqda tacirin dəbdəbəli evi görünür-

---

¹ Qondola – əsasən, Venesiyada istifadə olunan, uzunluğu 10 m, eni 130 sm olan ayaq üstə avar çəkilərək sürülən qayıq növü

dü. Evə yaxınlaşdıqlarını görən tacir tələsik hekayəsini danışmağa davam etdi.

– Sözü uzatmayacağam, o gecə necə əzab çəkdiyimi, nə qədər peşman olduğumu sizə izah edə bilmərəm. Bu qədərini deyim ki, səhəri gün erkəndən Markus kilsəsinin¹ pilləkənlərində diz çöküb səmimiyyətlə dua edərkən anam ölmədən yetişib ondan əfv diləyə bilərsəm əgər, Məryəm anaya bir ibadətqah tikdirməyi əhd etdim.

Elə həmin gün yola çıxdım, ümitsizlik və qorxu içində saatlar və günlər sonra Antverpenə çatdım, çarəsiz halda dəli kimi atamın evinə doğru qaçdım. Anam qapının ağzında durmuşdu, qocalmış, gül kimi solmuşdu, ancaq səhhəti yerində idi. Məni görən kimi qollarını açıb mənə doğru qaçdı və bir anlıq narahatlıq içində keçirdiyim günləri və gecələri başımı onun sinəsinə qoyub ağlayaraq unuttum. O gündən sonra həyatım dəyişdi, bəli, hətta deyə bilərəm ki, daha yaxşı həyatım oldu. Ən çox sevdiyim, çox dəyər verdiyim o məktubu öz əllərimlə tikdiyim bu evin bünövrəsinə basdırdım və əhdimi yerinə yetirməyə çalışdım. Gördüyünüz o ibadətqahı atamın evinə qayıtdıqdan az sonra tikdirdim və onu layiq olduğu görkəmə gətirmək üçün hər şeyimi xərclədim. Ancaq sənətinizi qiymətləndirə biləcək sirlərə vaqif deyildim deyə əhdimi tam olaraq yerinə yetirmək üçün Məryəm ananın mənə bəxş etdiyi möcüzəyə layiq bir tablo hazırlatmaq istəyirdim və bu məqsədlə Venesiyadakı əziz dostuma məktub yazıb bu portreti mükəmməl bir

---

¹ Svayq eyni yer üçün bəzən kilsə, bəzən kafedral sözünü işlədir.

şəkildə çəkə biləcəyinə inandığı ən yaxşı rəssamı mənə göndərməyini xahiş etdim.

Aylar keçdi. Bir gün bir gənc dostumun salamını və mənə yazdığı məktubu gətirdi. O möhtəşəm və nadir hallarda rast gəlinən kədərli simasını indi də xatırladığım italyan rəssam mənim hər şeyi bildiyini zənn edən səsküylü içki dostlarımdan çox fərqli idi. Rəssamdan çox keşişə oxşayırdı, uzun və qara geyimdə, saçları düz və sadə daranmışdı, sifəti isə gecə növbəsinə qalmış yorğun adamın üzünü kimi solğun idi.

Dostumun məktubunda onun haqqında yazdığı müsbət fikirlər rəssamın gənc olması ilə bağlı bütün narahatlığımı aradan qaldırdı; məktubda şahzadələrdən daha təkəbbürlü olan yaşlı, təcrübəli italyan rəssamların, dostlar, qadınlar, şahzadələr və adi insanların çevrəsində olduqları üçün ən cəlbədicə iş təkliflərinin belə onları vətənlərindən uzaqlaşdırma bilməyəcəyini izah edirdi. Bu gənc rəssamı təsadüfən tapmışdı. Onun naməlum səbəbdən İtaliyanı tərk etmək istəməsi təklifdəki puldan daha əhəmiyyətli idi, çünki o da ölkəsində tanınmış və hörmətli gənc rəssam idi.

Dostumun mənə məsləhət gördüyü bu adam sakit və özünə qapanan bir insan idi. Həyatı ilə bağlı özündən heç nə eşitmədim, yalnız bəzi sözlərindən gözəl bir qadının ona əzab verdiyini, taleyində rol oynadığını və ona görə vətəninə tərk etdiyini anladım.

Baxmayaraq ki, əlimdə heç bir dəlil yox idi və bu söyləyəcəklərim dürüstlükdən və xristianlıqdan uzaq